

АНОТАЦІЯ

Черв'як А.В. Економічна безпека фінансово-кредитних установ. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (05 Соціальні та поведінкові науки). – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». – Полтава, 2022.

Дисертаційна робота присвячена розвитку теоретичних і методичних засад та розробленню практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ в Україні.

У дисертаційній роботі виділено і класифіковано існуючі трактування поняття «економічна безпека фінансово-кредитної установи» з точки зору аспектів: стан, властивість, процес, здатність, які за авторського підходу взаємодоповнюють один одного. Розкрито теоретичну сутність поняття економічної безпеки фінансово-кредитних установ, окреслено її визначальну роль у фінансовій системі України.

Наведено суб'єктно-об'єктну характеристику системи економічної безпеки фінансово-кредитних установ та її багатоелементну структуру.

Удосконалено наукові підходи щодо інструментарію визначення стану економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Поглиблено науково-методичні засади оцінювання економічної безпеки фінансово-кредитних установ, основною метою якого є визначення реального рівня економічної безпеки та чинників, котрі впливають на неї.

Узагальнено визначення сутності економічної безпеки фінансово-кредитних установ на основі аналізу методичних підходів науковців та запропоновано авторський підхід, котрий визначено як «еволюційний», оскільки економічна безпека забезпечується розвитком та сама є передумовою подальшого розвитку фінансово-кредитних установ та інших суб'єктів економічної системи.

Представлено авторське бачення складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, урахувавши складність і багатогранність цього поняття. До

зазначених автором складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ відносяться: фінансова, маркетингова, кадрова, інформаційна, енергетична, техніко-технологічна, комплаєнс та матеріально-силова. Обґрунтовано необхідність визначати ці складові стратегічними напрямками забезпечення та підвищення рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Сформовано авторське визначення поняття «загроза», що базується на особливостях діяльності фінансово-кредитних установ і являє собою явища, процеси або дії/бездіяльність, котрі відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності фінансово-кредитної установи і прямо чи опосередковано підвищують імовірність порушення стабільного її функціонування, недосягнення нею своїх цілей через нанесення фінансово-кредитній установі будь-якого виду збитків.

Представлено авторське бачення взаємозв'язку понять «загроза», «безпека» та «ризик», що визначає ризик рівнем загрози і дає математичне уявлення виразу можливості настання перешкод при зростанні загрози до рівня небезпеки.

Визначено основним елементом процесу забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ ідентифікацію загроз; зроблено акцент на пріоритетності завдання, яке полягає у своєчасному виявленні, дослідженні характеру, напряму впливу, ймовірності реалізації та попередженні потенційних кризових станів. У роботі систематизовано та наведено найвагоміші ознаки загроз економічній безпеці фінансово-кредитних установ, які рекомендовано до застосування у процесі їх ідентифікації.

У дослідженні схарактеризовано інформаційно-аналітичну роботу як таку, що важко формалізується, полягає у зборі, обробці, аналізі, інтерпретації інформації та є необхідною у прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ. Подано класифікацію інформації для цілей забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ; визначено основні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення; представлено авторське бачення послідовності етапів реалізації роботи інформаційно-аналітичного забезпечення.

Представлено функціонально-аналітичний блок системи забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, проведено огляд та здійснено аналіз тенденцій розвитку фінансово-кредитних установ України. Здійснено моніторинг фінансової системи країни та визначено загрози, відповідно до складових економічної безпеки фінансово-кредитної установи, які мають місце або потенційно можливі у майбутньому.

Автором узагальнено та систематизовано основні етапи проведення оцінювання рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Запропоновано удосконалений підхід до оцінювання стану економічної безпеки фінансово-кредитних установ на основі скорингового методу, що використовує математичну пропорцію, математичні моделі прогнозування з урахуванням тенденцій змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Отримані прогнозні дані враховуються при розробленні комплексного забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитної установи. Також у моделі застосовується шкала Харрінгтона, що дозволяє визначити рівень економічної безпеки відповідно до п'яти можливих рівнів. У зазначеному підході для більш повного визначення рівня економічної безпеки, який би базувався не лише на аналізі фінансових результатів діяльності установи, досліджуються й інші її стратегічно важливі складові.

У роботі запропоновано використовувати для прогнозування рівня економічної безпеки фінансово-кредитних установ модель експоненціального згладжування та адаптивну модель Брауна. Представлені моделі доповнили одна одну, оскільки експоненціальне прогнозування актуальне при нечіткій тенденції зростання чи спаду; адаптивна модель швидко пристосовує свою структуру і параметри до зміни умов, спричинених впливом деструктивних факторів.

Виявлено кореляційні взаємозв'язки між досліджуваними показниками, які використовувалися при аналізі складових економічної безпеки фінансово-кредитних установ, та результативним показником – загальним рівнем економічної безпеки установи. Це дозволяє актуально й адекватно спланувати/коригувати стратегічний напрям подальшого розвитку установи.

Запропоновано підхід до розуміння механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, який являє собою сукупність взаємопов'язаних процесів, методів, прийомів та елементів, що взаємодіють у визначеному порядку й забезпечують успішне досягнення поставленої мети. Ця мета полягає у забезпеченні безпечної діяльності та потенціалу до розвитку.

Визначено суть, значення і важливість застосування в роботі фінансово-кредитних установ цілісного механізму забезпечення економічної безпеки.

Розроблено концептуальну модель механізму забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ, яка враховує: економічні інтереси фінансово-кредитної установи; державне регулювання та контроль; внутрішні методи контролю; інформаційно-аналітичне забезпечення; функції, принципи і методи управління; організаційну структуру; інструменти; критерії оцінювання; важелі й інструменти виявлення і протидії загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища.

У роботі визначено стратегію економічної безпеки фінансово-кредитної установи як структурну складову бізнес-моделі розвитку, котра має відповідати завданням цієї бізнес-моделі. Згідно з цим положенням визначено основні цілі стратегії. Запропоновано вдосконалити стратегію економічної безпеки фінансово-кредитних установ шляхом упровадження в діяльність оперативної та комплексної системи реагування на загрози. Також автором запропоновано логічно-послідовну схему реалізації стратегії економічної безпеки фінансово-кредитних установ, яка має п'ять логічних етапів.

Проаналізовано міжнародний досвід протидії загрозам, викликаних пандемією COVID-19 та визначено вплив упроваджених заходів на економічну безпеку фінансово-кредитних установ.

Дисертація є завершеним науковим дослідженням, яке містить удосконалені теоретичні засади, методичні підходи та надані практичні рекомендації щодо оцінювання і забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, методичні підходи та висновки, які представлено у дисертації,

доведені до рівня прикладних рекомендацій, котрі у сукупності створюють обґрунтовану основу до побудови цілісної системи забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ. У процесі здійснення дослідження було отримано наукові результати, котрі були використані установами у розробці положень політики забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фінансово-кредитні установи, загрози, ризики, оцінювання рівня економічної безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.

ABSTRACT

Cherviak A.V. Economic security of financial and credit institutions. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 Economics (05 Social and behavioral sciences). – National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». – Poltava, 2022.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for ensuring the economic security of financial and credit institutions in Ukraine.

The dissertation highlights and classifies the existing interpretations the concept of «economic security of financial and credit institutions» in such aspects terms: state, property, process, ability, which in the author's approach complement each other. The theoretical essence of the concept economic security of financial and credit institutions is revealed, its defining role in the financial system of Ukraine is outlined.

The subject-object characteristics of the system of economic security of financial and credit institutions and its multi-element structure are given.

Scientific approaches to the tools for determining the state of economic security of financial institutions study have been improved. The scientific and methodological principles of assessing the economic security of financial and credit institutions have

been deepened, the main purpose of which is to determine the real level of economic security and the factors which affect it.

The essence definition of economic security of financial and credit institutions based on methodological approaches analysis of scientists is generalized. The author's approach is proposed, which is defined as «evolutionary», as economic security is provided by development and is a factor in financial institutions and other economic entities.

The author's vision of the components of economic security of financial and credit institutions is given, taking into account the complexity and versatility of this concept, which are justified to determine the strategic directions of ensuring and improving the level of economic security. These author's components include financial, marketing, human resources, information, energy, technical and technological, compliance and logistics.

The author's definition of the term «threat» based on the characteristics of financial and credit institutions, which is a phenomenon, process or action/inaction that occurs in the external and internal environment of financial institutions and directly or indirectly increases the likelihood of violating its stable functioning, failure to achieve its goals due to inflicting any kind of damage on the financial institution.

The author's vision of the relationship between the «threat», «security» and «risk» is presented, which defines risk as a measure of threat and gives a mathematical idea of the possibility of obstacles in the face of growing threats to the level of danger.

The main element of the process of ensuring the economic security of financial and credit institutions is their identification; the main task is formulated, which is to timely identify, study the nature, direction of impact, probability of implementation and prevention of potential crises. The main features of threats to the economic security of financial institutions, which are recommended for use in the process of their identification are systematized and presented in the scientific paper.

The information-analytical work as difficult to formalize, consists in collecting, processing, analyzing, interpreting information and is necessary in making management decisions to ensure the economic security of financial and credit institutions is described

in the paper. The classification of information for the purposes of ensuring the economic security of financial and credit institutions is presented; the main tasks of information and analytical support are determined; the author's vision of the sequence of stages of realization of information and analytical support is presented.

The functional-analytical block of the system of economic security of financial and credit institutions is presented, the review and the analysis of tendencies of development of financial and credit institutions of Ukraine is carried out. The country's financial system has been monitored and threats identified in accordance with the economic security components of the financial institution that are or are potentially possible in the future.

The author summarizes and systematizes the main stages of assessing the level of economic security of financial institutions.

An improved approach to assessing the state of economic security of financial and credit institutions based on the scoring method using mathematical proportions, mathematical forecasting models taking into account trends in the external and internal environment. The obtained forecast data are taken into account in the development of comprehensive economic security of the financial institution. The model also uses the Harrington scale, which enables to determine the level of economic security according to five possible levels. This approach examines its other strategically important components in order to more fully determine the level of economic security, which would be based not only on the analysis of the institution's financial performance.

The usage of the model of exponential smoothing and the adaptive Brown model to predict the level of economic security of financial and credit institutions is proposed in the paper.. The presented models complemented each other, as exponential forecasting is relevant with a vague upward or downward trend; the adaptive model quickly adapts its structure and parameters to changes in conditions caused by destructive factors influence.

The correlations between studied indicators used in the analysis of economic security financial and credit institutions components and the resulting indicator - the

overall institution' economic security level. This allows us to quickly and adequately plan/adjust the strategic direction institution's further development.

Thus, under the mechanism of economic security of the financial and credit institutions we propose to understand a set of interrelated processes, methods, techniques and elements that interact with each other in a certain order and ensure successful achievement of the goal, which is defined by the essence of economic security of the financial and credit institutions – ensuring safe operation and capacity then the development of the institution.

The essence, significance and importance of application of the integral mechanism of ensuring economic security in the work of financial and credit institutions are determined.

A conceptual model of the mechanism for ensuring the economic security of financial institutions has been developed, which takes into account: economic interests of the financial institution; state regulation and control; internal control methods; information and analytical support; functions, principles and methods of management; organizational structure; tools; evaluation criteria; levers and tools for detecting and counteracting threats to the internal and external environment.

The paper identifies the strategy of economic security of the financial institution as a structural component of the business model of development, which should meet the objectives of this business model. According to this provision, the main goals of the strategy are defined. It is proposed to improve the strategy of economic security of financial institutions by implementing an operational and comprehensive threat response system. Also, the author proposes a logical and consistent scheme for implementing the strategy of economic security of financial institutions, which according to the author's interpretation has five logical stages.

The international experience of counteracting threats posed by the COVID-19 pandemic is analyzed and the impact of the implemented measures on the economic security of financial and credit institutions is determined.

The dissertation is a completed research study where new theoretical provisions, methodological approaches and practical recommendations for assessing and ensuring the economic security of financial institutions have been improved and developed.

The practical significance of the results is that the theoretical provisions, methodological approaches and conclusions presented in the dissertation are brought to the level of applied recommendations, which together create a sound basis for building a comprehensive system of economic security of financial and credit institutions. In the course of the research, scientific results were obtained, which were used by institutions in developing policy provisions for economic security.

Key words: economic security, financial and credit institutions, threats, risks, assessment of the level of economic security, mechanism for ensuring economic security.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Cherviak A.V., Onyshchenko V. O., Khudolii Y. S. Peculiarities of ensuring economic bank security in terms of financial instability. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2016. 20 (1). P. 4–12. DOI: 10.18371/FCAPTR.V1I20.72893 (Web of Science, збірник наукових праць групи А фахових видань України) (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано актуальність використання в системі забезпечення економічної безпеки банківських установ кореляційно-регресійного аналізу з виявленням щільності зв'язку між досліджуваними елементами, що дозволяє розробити дієвий комплекс заходів (0,2 друк. арк.).*

2. Cherviak A., Onyshchenko V., Sivitska S. Construction industry in Ukraine credit analysis. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*. 2018. 3.2 (7). P. 280–284. DOI: 10.14419/ijet.v7i3.2.14420 (Scopus) (0,42 друк. арк.).

Особистий внесок: досліджено роль банківського кредитування (на основі будівельної галузі), проаналізовано ризики та загрози кредитування будівельної галузі для економічної безпеки фінансово-кредитних установ (0,3 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Черв'як А.В. Методика оцінювання економічної безпеки фінансово-кредитних установ. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. 4 (3). С. 196–201. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(3)-36 (Index Copernicus) (0,53 друк. арк.).

4. Cherviak A.V., Onyshshenko V.O., Sivitska S.P. Covid-19 and its impact on Ukrainian economy. *Економіка і регіон*. 2021. 1(80). Р. 6–14. DOI: 10.26906/EiR.2021.1(80).2232 (Index Copernicus) (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено основні аспекти впливу пандемії на рівень економічного розвитку країни у контексті забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ у період економічної та соціальної нестабільності (0,4 друк. арк.).*

5. Cherviak A. Mathematical forecasting models in the financial institutions' economic security system. *Економіка і регіон*. 2021. 2(81). Р. 82–85. DOI: 10.26906/EiR.2021.2(81).2355 (Index Copernicus) (0,4 друк. арк.).

6. Черв'як А.В. Міжнародний досвід з контролю за діяльністю фінансово-кредитних установ як основа їх економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2021. 24. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-24-53 (Index Copernicus) URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/685/658> (0,52 друк. арк.).

В інших виданнях

7. Cherviak A., Onyshshenko S., Sivitska S., Shapovalova O. Information Systems Protection in Financial Institutions. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*. 2018. 4.8.(7). Р. 856 – 859. DOI: 10.14419/ijet.v7i4.8.28136 (0,44 друк. арк.). *Особистий внесок: на основі оцінки розвитку інформаційного середовища діяльності фінансово-кредитних установ та виявленої тенденції до зростання кіберзагроз обґрунтовано доцільність моніторингу й аналізу*

інформаційної складової економічної безпеки фінансово-кредитних установ (0,3 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях

8. Cherviak A.V., Onyshchenko V.O., Sivitska S.P. Information technologies at protection system of economic safety of financial institutions. I Міжнародна науково-практична конференція «*TECHNOLOGY, ENGINEERING AND SCIENCE – 2018*», м. Полтава–Лондон, 24–25 жовтня 2018 р. Лондон: ПолтНТУ, 2018. С. 85–87. (0,16 друк. арк.). *Особистий внесок: доведено актуальність забезпечення необхідного рівня з захисту інформаційних технологій у системі забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (0,1 друк. арк.).*

9. Черв'як А.В. Захист інформації фінансових установ. III Всеукраїнська науково-практична конференція «*Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти*», м. Ужгород, 19 листопада 2018 р. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. С. 353–356 (0,16 друк. арк.).

10. Черв'як А.В., Онищенко В.О. Значення фінансових посередників у забезпеченні фінансової стабільності національної економіки. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 15 травня 2019 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2019. Ч.1. С. 26–28 (0,16 друк. арк.). *Особистий внесок: на основі проведеного аналізу розвитку фінансового сектору, визначено важливість забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ як складової стабільності національної економіки (0,1 друк. арк.).*

11. Черв'як А.В., Онищенко В.О., Сівіцька С.П. Вплив діджиталізації на економіку країни. Міжнародний науковий форум «*NEW ECONOMICS – 2019*», м. Київ, 14–15 листопада 2019 р. Київ: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2019. С. 93–97. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено сучасні тенденції розвитку новітніх технологій та роль*

діджиталізації у забезпеченні економічної безпеки фінансово-кредитних установ як складової розвитку національної економіки (0,1 друк. арк.).

12. Черв'як А.В. Аналіз проявів кіберзлочинності в Україні. III Міжнародна учнівсько-студентська конференція *«Молодіжна наука у контексті суспільно-економічного розвитку країни»*, м. Черкаси, 22 листопада 2019 р. Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2019. С. 206–208 (0,11 друк. арк.).

13. Cherviak A.V., Onyshchenko V.O., Sivitska S.P. Internet services in banking innovative development. XIII Міжнародний бізнес-форум *«Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні»*, м. Київ, 20 березня 2020 р. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2020. С.162–164. (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль та ризики інтернет сервісів у діяльності банківських установ та їх вплив на рівень економічної безпеки фінансово-кредитних установ (0,04 друк. арк.).*

14. Cherviak A.V., Onyshchenko V.O., Sivitska S.P. Economics' security digital component value in terms of pandemic. VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю *«Економічна безпека: держава, регіон, підприємство»*, м. Полтава, 21 грудня 2020 р.-21 січня 2021 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2021. С. 7–8. (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок: виділено у системі складових економічної безпеки діджитал-компонент, його роль та вплив на економічну безпеку фінансово-кредитних установ в умовах пандемії (0,05 друк. арк.).*

15. Cherviak A., Onyshchenko V. The forecasting role in the financial institutions' economic security system. *11th International Conference on Engineering, Project, and Production Management*, Bialystok, 19-21 September 2021, On-line, Poland, Bialystok: Bialystok University of Technology, 2021 (0,26 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль прогнозування у процесі забезпечення економічної безпеки фінансово-кредитних установ (0,16 друк. арк.).*